

KINNITATUD
Saarde Vallavolikogu
31.05.2006
määrusega nr 20

REDAKTSIOON
Saarde Vallavolikogu
25.02.2009
määrusega nr 1

REDAKTSIOON
Saarde Vallavolikogu
21.09.2011
määrusega nr 11

Saarde valla arengukava

aastani 2028

Sisukord

1. SISSEJUHATUS.....	4
2. ARENGUKAVA EESMÄRK JA ÜLESANNE	5
2.1. ARENGUKAVA EESMÄRK	5
2.2. ARENGUKAVA ÜLESANNE.....	5
3. SAARDE VALD – HETKEOLUKORRA ANALÜÜS	6
3.1. ÜLDANDMED	6
3.2. RAHVASTIK	8
3.2.1. RÄNDESALDO	9
3.2.2. TÖÖTURUSURVEINDEKS.....	10
3.2.3. TERVIS.....	10
1. SAARDE VALLA VISIOON JA MISSIOON	11
1.1. VISIOON.....	11
1.2. MISSIOON	11
2. ARENGUSTRATEEGIA ÜLDISED SUUNAD	12
2.1. SAARDE VALLA ARENGUSTRATEEGIA ÜLDISED SUUNAD.....	12
2.2. STRATEEGILISED ÜLDISED EESMÄRGID	14
2.2.1. INFRASTRUKTUUR:.....	14
2.2.2. SOTSIAALMAJANDUSLIK STRUKTUUR:	15
2.2.3. MAJANDUSKESKKOND:	15
2.2.4. TURISM:	16
2.2.5. VABA AEG:	16
2.2.6. HARIDUS:	16
3. ARENGUEELISTUSED.....	16
3.1. INFRASTRUKTUUR	17
3.1.1. ÜHISVEEVÄRK JA ÜHISKANALISATSIOON.....	17
3.1.2. TEED, TÄNAVAD JA TRANSPORT.....	18
3.1.3. VALLA KINNISVARA ARENDUS.....	19
3.1.4. INFOKOMMUNIKATSIOON	20
3.1.5. ENERGEETIKA JA TÄNAVAVALGUSTUS	22
3.2. SOTSIAALHOOLEKANNE.....	24

3.3.	TERVIS.....	24
3.4.	KESKKOND	25
3.5.	VEEKOGUD	26
3.6.	JÄÄTMEMAJANDUS	26
3.6.1.	KAVANDATAVAD EESMÄRGID JA NENDE REALISEERIMINE	27
3.6.2.	KORRALDATUD OLMEJÄÄTMEVEO ARENDAMINE.....	28
3.7.	KALMISTUD	29
3.8.	HARIDUS JA KULTUUR	29
3.8.1.	HARIDUS	30
3.8.2.	KUTSEHARIDUS	31
3.8.3.	HUVIHARIDUS.....	31
3.8.4.	KULTUUR	32
3.9.	KODANIKUALGATUS.....	33
3.10.	NOORSOOTÕO.....	34
3.11.	MAJANDUS	36
3.11.1.	ETTEVÕTLUS	37
3.11.2.	TURISMIMAJANDUS	37
4.	ARENGUKAVA TÄITMISE MONITOORING	39

1. Sissejuhatus

Arengukava on omavalitsusüksuse pika- ja lühiajalise arengu eesmäärke määratlev ja nende elluviimise võimalusi kavandav dokument, mis tasakaalustatult arvestab majandusliku, sotsiaalse ja kultuurilise keskkonna ning looduskeskkonna arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi ning on aluseks erinevate eluvaldkondade arengu integreerimisele ja koordineerimisele. Arengukavas kajastatakse kuni arengukava perioodi lõpuni strateegilised eesmärgid ja tegevused eesmärkide saavutamiseks.

Käesolev Saarde valla arengukava aastaks 2028 jätkab Saarde Vallavolikogu 31.05.2006 määrusega nr 20 kehtestatud Saarde valla arengukava aastateks 2006 - 2011 poolt püstitatud eesmärkide saavutamist ja elluviimist.

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 37 kohaselt peab kehtiv arengukava mis tahes eelarveaastal hõlmama vähemalt nelja eelseisvat eelarveaastat. Kui kohaliku omavalitsuse üksusel on pikemaajalisi kohustusi või neid kavandatakse pikemaks perioodiks, tuleb arengukavas esitada andmed arengukava kehtivusaega ületavate kohustuste kohta.

Saarde vallal on kohustusi aastani 2028. Arengukavas käsitletakse aastani 2028 neid tegevusi, mis teostatakse võetud kohustuste abil. Teiste tegevuste puhul piirduetakse arengukavas lühema ajahorisondiga. Samuti peab Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus § 37 kohaselt arengukava osana või arengukavaga seotud iseseisva dokumendina olema eelarvestrateegia, mille nõuded sätestatakse kohaliku omavalitsuse üksuse finantsjuhtimise seaduses. Arengukava ja eelarvestrateegia on aluseks kohaliku omavalitsuse üksuse eelarve koostamisel, kohustuste võtmisel ja investeringuprojektide kavandamisel. Käesolev arengukava ei sisalda nimetatud eelarvestrateegiat. Saarde valla eelarvestrateegia on iseseisev dokument, mis oma sisult on seotud käesoleva arengukavaga ning Saarde valla arengukava aastaks 2028 tegevuskavaga.

2. Arengukava eesmärk ja ülesanne

2.1. Arengukava eesmärk

Saarde valla arengukava aastani 2028 on alusdokument Saarde valla arendustegevuste määratlemisel, planeerimisel ja arenguplaanide elluviimisel. Arengukava eesmärk on määratleda ja kirjeldada Saarde valla piirkonna arenguvajadusi lähtuvalt kohalike elanike huvist.

Arengukava on aluseks omavalitsuse eelarve koostamisele, investeeringute kavandamisele, laenude võtmisele, üldplaneeringu koostamisele ja erinevatele spetsiifilistele kohaliku omavalitsuse tegevusvaldkondade arengukavade koostamisele. Arengukava on dokument, millega saavutatakse kompromiss erinevate kohalike poliitiliste huvigruppide vahel kohaliku omavalitsuse eelarve ja investeeringute planeerimisega ning investeeringute prioriteetsuse seadmisega, tekitades kohalikus elukeskkonnas suurema stabiilsuse kavandatud aastate lõikes, seades selleks arendustegevuse prioriteetsed suunad ja eesmärgid.

2.2. Arengukava ülesanne

Saarde valla arengukava ülesanne on formuleerida Saarde valla visioon ehk tulevikupilt aastast 2028. Määratleda ja püstitada arengueesmärgid ja arengueelistused ning fikseerida tegevused ja investeeringud visiooni saavutamiseks. Vältida kaootilisust ning juhuslikkust piirkonna juhtimisel, investeeringute tegemisel ja laenude võtmisel. Luua projektipõhiste investeeringute teostamiseks piirkonnas tegutsevate äri sektorile, mittetulundussektorile ja avalikule sektorile baasdokument investeeringute taotlemiseks. Luua alus, millest lähtuvalt toimub kohaliku omavalitsuse eelarve ning kohaliku omavalitsuse allasutuste eelarve planeerimine ning kavandatud investeeringute eelarvestamine. Arengukavas, arengukava tegevuskavas ning eelarvestrateegias fikseeritakse kohalik avalik huvi ja investeeringuvajadus eesmärkide elluviimiseks.

3. Saarde vald – hetkeolukorra analüüs

3.1. Üldandmed

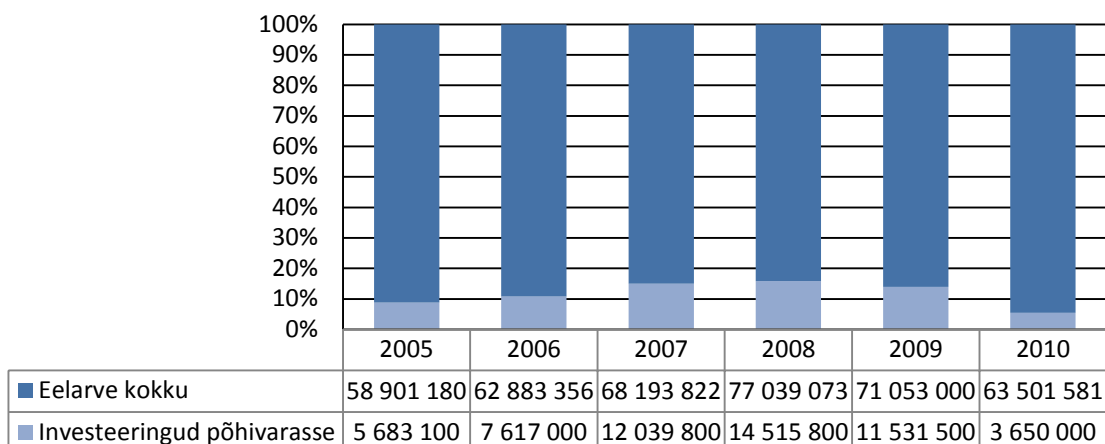
Saarde vald moodustus pärast 2005. a. 16. oktoobril toimunud kohalike omavalitsuste volikogude valimistulemuste väljakuulutamist endiste Kilingi-Nõmme linna, Saarde ja Tali valla ühinemise tulemusel. Saarde Vallavalitsus kui ametiasutus moodustus 01. jaanuaril 2006 aastal.

Saarde valla pindala on 706,9 km². Elanike arv on 01.01.2011. aasta seisuga 4552. Asudes Pärnumaa lõunaosas, omades ühist piiri Läti Vabariigiga. Vald jaguneb asulateks, milleks on vallasisene linn Kilingi-Nõmme, Tihemetsa alevik ja 23 küla: Jäärja, Kalita, Kamali, Kanaküla, Kärsu, Laiksaare, Lanksaare, Leipste, Lodja, Marana, Marina, Mustla, Pihke, Reinu, Saarde, Sigaste, Tali, Tuuliku, Tõlla, Veelikse, Viisireiu, Väljaküla ja Oissaare.

Kui enim kohalike omavalitsuste (Saarde valla, Tali valla ja Kilingi-Nõmme linna) ühinemist aastal 2005 oli kõigi kolme endise omavalitsuse investeeringu kogumaht eelarveaastal oma eelarvevahenditest (ilma projektipõhiste toetusteta) 5 683 100.- krooni, tõusis pärast kolme omavalitsuse ühinemist investeeringute maht vallavalitsuse eelarves 2006. aastal 7 617 000.- kroonini. Aastal 2007 kujuneb Saarde vallavalitsuse investeeringute maht juba 12 039 800.- kroonini, 2008 aastal investeeritakse 14 515 800.- krooni, 2009 aastal 11 531 500.- krooni ning 2010 aastal 3 650 000 krooni.

Kirjeldatud investeeringute arvestuse juures on arvestatud ainult raamatupidamislikke investeeringuid, mille juures ei kajastu tegevuskulusid objektide lõikes, sh ei kajastu näiteks 2008 aastal Saarde prügila sulgemine, järvede puhastamine, Vardja taluhoone katuse rekonstrueerimine, erinevate MTÜ-de ja SA-de vallavalitsuse projektipõhine omaosaluse toetus jt tegevus, mille elluviimist on toetanud erinevad fondid. Samuti ei kajastu investeeringute summas põhivarasoetamisel käibemaksu osa.

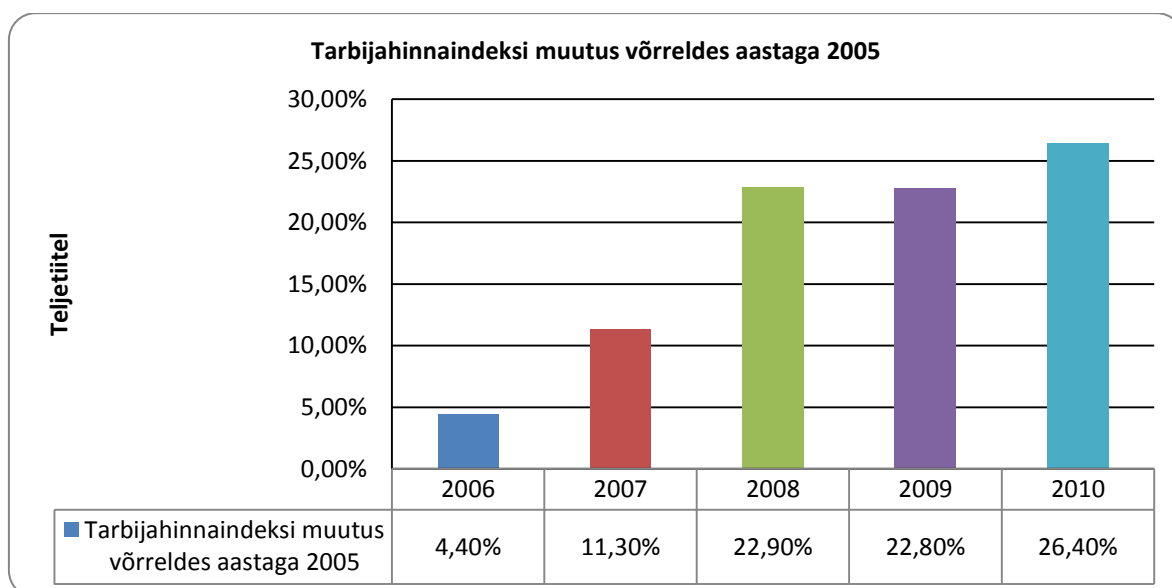
Põhivarasse investeringute osakaal eelarvest

Joonis 1: Saarde valla põhivarasse investeringute maht eelarvest (omaosalus).

Investeeringute osakaal eelarvest omab olulist tähtsust, mis näitab omavalitsuse (asutuse) arenguvõimet ja elujõulisust. Kui investeeringuid ei tehta, tähendab see reeglina seda, et kogu eelarve on suunatud tarbimisele, millega uusi väärtusi ei looda. See omakorda viitab arendustegevuse seiskumisele ja mahajäämisele üldisest elukvaliteedi standardist ning konkurentsivõime langust võrreldes teiste omavalitsuste piirkondadega.

Saarde valla eesmärk on luua uusi väärtusi ja parandada Saarde valla konkurentsivõimet kasutades selleks ühe meetmena investeeringuid.

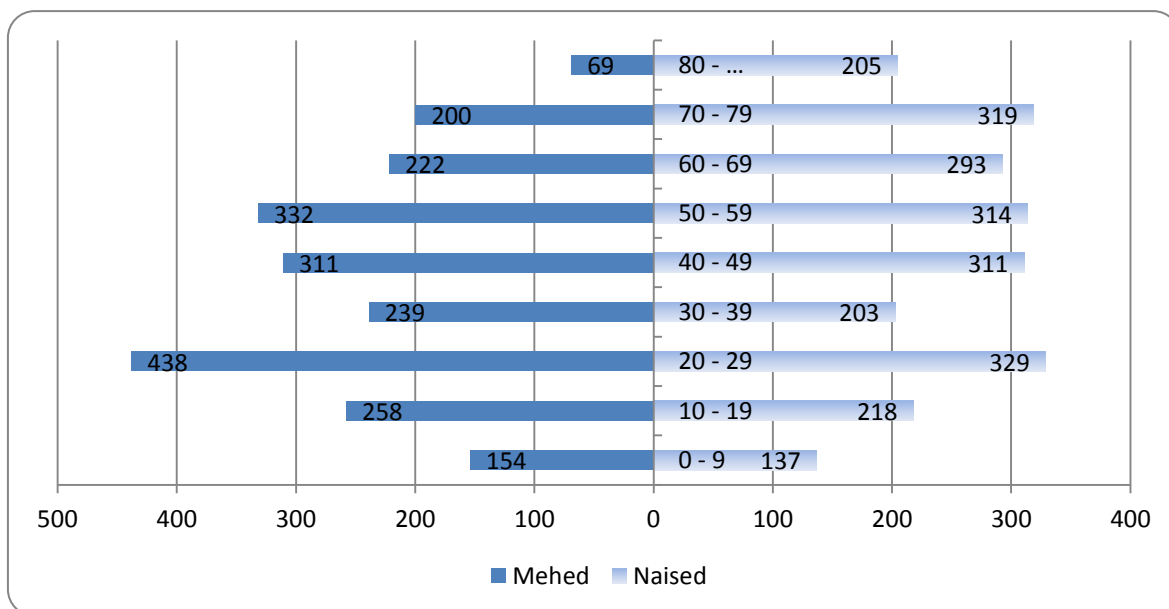

Joonis 2: Tarbijahinnaindeksi muutus. (allikas: <http://www.stat.ee>)

Tarbijahinnaindeks (THI) on enam tuntud inflatsiooni indikaator, millega mõõdetakse keskmise tarbija ostukorvi hinna muutmist mingil perioodil. Tarbija ostukorv on teatud tarbimistasemele vastav kaupade ja teenuste fikseeritud struktuuriga kogu. Ostukorv määratakse tarbijaküsitluste teel ja seda muudetakse igal aastal. THI võrdleb baasaasta korvi maksumust jooksvates hindades sama korvi maksumusega baasperioodi hindades. Juuresolev joonis kajastab Eesti Statistikaameti (<http://www.stat.ee/>) poolt kajastatud andmeid.

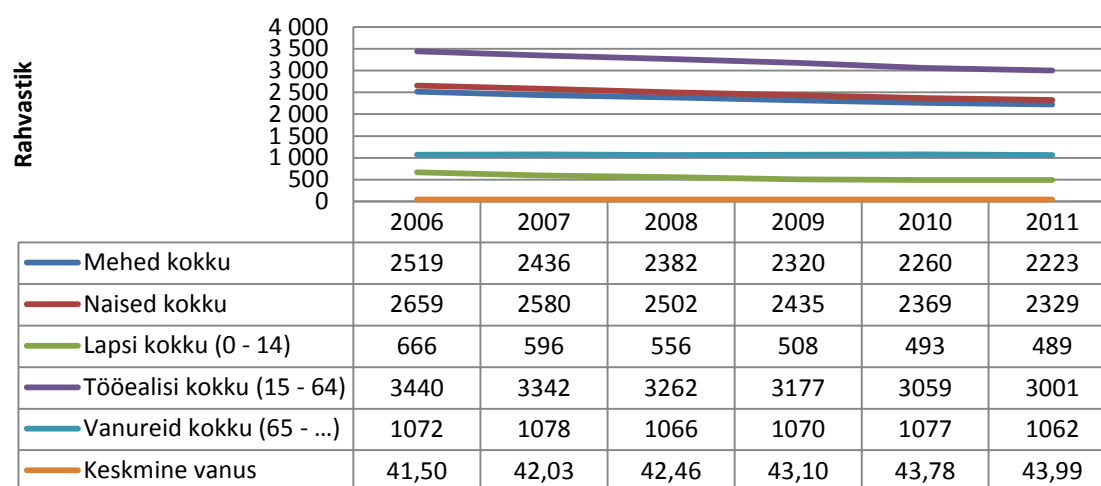
3.2. Rahvastik

01.01.2011 aasta seisuga omab Rahvastikuregistri andmetel Saarde vallas elukoha registreeringut 4552 inimest, millest 48,8% on mehed ja 51,2% on naised. Eakate (vanuses 65 ja enam eluaastat) osakaal rahva koguarvust moodustab 23,3%, noorte (vanuses 0 – 14 eluaastat) osakaal moodustab 10,7%. Keskmise vanus, arvatuna rahva kõigi liikmete vanuste aritmeetilise keskmisena, on Saarde vallas 44 eluaastat. Ühe tööealise elaniku kohta on 0,6 ülalpeetavat, millest on 0,2 ülalpeetavat last ja 0,4 ülalpeetavat eakat.

Joonis 3: Saarde valla rahvastiku vanuseline struktuur (2011).

Rahvastiku sooline ja vanuseline jagunemine aastate lõikes

Joonis 4 Rahvastiku sooline ja vanuseline jagunemine (2006 – 2011)

Juuresolevalt jooniselt (Joonis 4) on selgelt näha elanike järk-järguline stabiilne vähenemine. Märkimisväärselt suur on 0-14 eluaastat vanuste laste osakaalu vähenemine elanikkonna hulgas, kui samal ajal vanurite 65 - ... elanike arv püsib stabiilselt. Nimetatud trendist tulenevalt kasvab järk-järgult elanikkonna keskmine vanus, elanikkond vananeb. Noorte vähenemine ja vanemaaliste osakaalu suurenemine rahvastikust mõjutab oluliselt tööjõusurveindeksit.

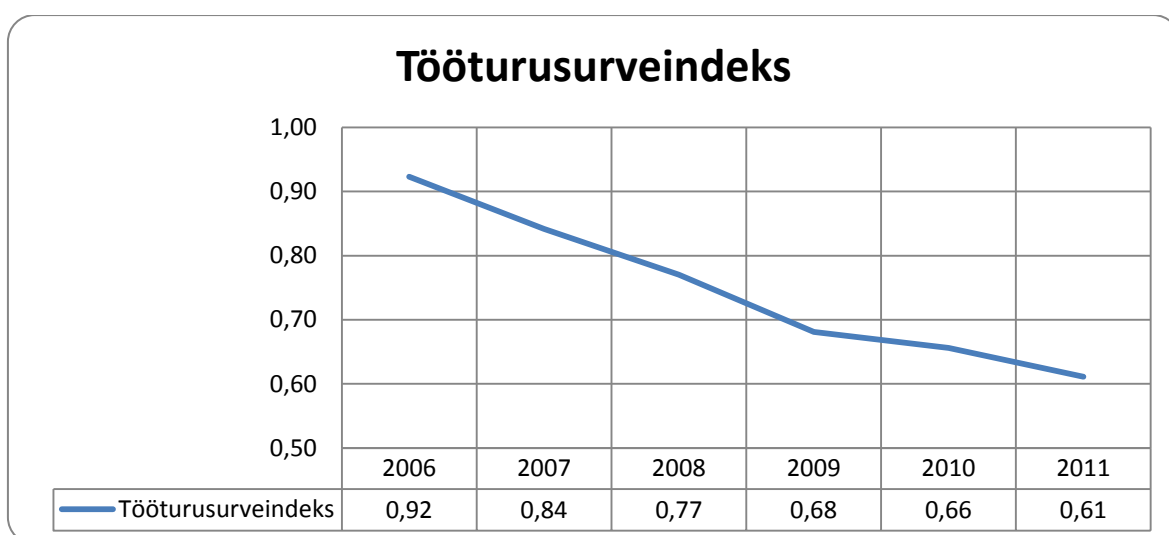
3.2.1. Rändesaldo

Rahvaarvu muutus sõltub nii sündide ja surmade vahekorradest ehk loomulikust iibest kui ka saabujate ja lahkujate vahest ehk rändesaldost. Ühinenud Saarde valla rändesaldo on enim negatiivne (kõige rohkem lahkujaid) vanuserühmas 20 – 39 eluaastat. Praktiliselt muutumatu on rändesaldo alates vanusest 50 ja enam eluaastat elanike osas. T. Tammaru (2003) “Pärnu rahvastiku prognoos 2000 – 2025” koostatud prognoosi kohaselt on Saarde vallas aastal 2015 kõige suurem 20–34 eluaastaste nooremas tööeas inimeste arv.

Võrreldes Saarde valla elanike arvu aastal 2000 aastaga 2011, on negatiivsed muutused toimunud 15,5% elanike osas. Kui 2000. aastal (enne ühinemist) oleks Saarde vallas elanike arvuks kujunenud 5385 inimest, siis 2011. aasta 01. jaanuari seisuga on vallas elanikke 4552.

3.2.2. Tööturusurveindeks

Tööturusurveindeks annab ülevaate järgneva kümne aasta lõikes noorte tööturule sisenevate ja sealt vanuse tõttu lahkuvate inimeste kohta. 01.01.2010. aastal Saarde vallas elukoha registreeringut omavate noorte, vanuses 5 – 14 eluaastat, koguarv on 372 inimest ja eakaid vanuses 55 – 64 eluaastat on 567 inimest. Tööturusurveindeks kujuneb vastavalt 0,66. Seega, arvestades rahvastiku loomuliku iibe mõju, suundub järgneval kümnendil tööturule vähem inimesi, kui sealt vanuse tõttu lahkub. Kui rahvastiku rändesaldo muutub piirkonnale positiivses suunas (piirkonda sisse rändab rohkem inimesi kui siit välja) mõjutab see ka tööturгу ja tööturusurveindeksit.

Joonis 5 Tööturusurveindeks aastate lõikes (2011)

3.2.3. Tervis

Maailma Tervise Organisatsiooni (WHO) defineeritakse tervis järgmiselt: "Tervis on täielik füüsiline, vaimne ja sotsiaalne heaolu." Saarde valla areng ja käekäik baseerub eelkõige kohalike inimeste füüsilisel, vaimsel ja sotsiaalsel heaolul ning nende inimeste tahtel midagi paremaks muuta. Nii samuti kui on iga isiku füüsiline, vaimne ja sotsiaalne heaolu, moodustub tervikuna üldine kirjeldus valla füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu kohta, mida valla baasil on võimalik laiemas kontekstis arendada ja parandada.

Saarde valla Terviseprofiil on arengukavast iseseisev dokument, mis kirjeldab Saarde valla olemasolevat demograafilist olukorda. Terviseprofiil on dokument, mis toetab arengukavas

kirjeldatud eesmärke objektiivsete ja mõõdetavate statistiliste sotsiaalsete ja demograafiliste näitajatega.

1. Saarde valla visioon ja missioon

1.1. Visioon

Saarde vald on turvaline, puhta ja metsarikka looduskeskkonnaga piirkond, väärtustatud geograafilise ja kultuuritraditsioonide omapäraga, kus Kilingi-Nõmme kui vallasisene linn on kujunenud Edela-Eesti teiseks tõmbekeskuseks.

1.2. Missioon

Saarde valla kui omavalitsuse missioon on valla elanikkonna kvaliteetne teenindamine. Kohaliku haldusterritoriaalse planeeringu kavandamine ja kehtestamine ning kohaliku keskkonna kujundamine lähtuvalt säästva ja tasakaalustatud arengu põhimõtetest. Kohaliku omaalgatuse stimuleerimine ja toetamine. Ajalooliselt välja kujunenud identiteedi ja kultuuriomapära säilitamine, propageerides elanike ühtekuuluvustunnet.

2. Arengustrateegia üldised suunad

Kohaliku omavalitsuse territoriaalse ja sotsiaalse arengu strateegilise planeerimise vajalikkuse tingib globaalne ühiskonna kiire muutumine, millest tulenevalt saab edukas olla piirkond, mis on jätkusuutlik atraktiivse sotsiaalse majandusliku keskkonnaga. Sotsiaalselt ja majanduslikult atraktiivse keskkonna tekke eelduseks on ressursi olemasolu, seda nii inimressursi kui materiaalse ressursi näol ning põhjalikult planeeritud ja eesmärgipäraselt suunatud arendustegevus ja investeeringud. Selleks, et planeeritud arendustegevus saavutaks võimalikult efektiivselt ja kiirelt oma tulemuse, tuleb arendustegevuse teostamiseks kasutada strateegiat. Kohaliku omavalitsuse arengukavas kokku lepitud eesmärkide saavutamiseks on oluline erinevate huvigruppide koostöö. Koostööpartneritena tuleb arvestada mitte ainult kohalikku huvigruppi, vaid maakonda tervikuna, publitseerides ühiste huvide täitmiseks ühiseid projekte, rakendades ühiste strateegiliste eesmärkide saavutamiseks koostööd.

Saarde valla suurim kapital seisneb ruumilises väärtuses – maa, mets, rabad ja õhk. Erinevalt mitmetest teistes euroopa riikidest (Holland, Taani, jt) on Eestis ja Saarde vallas ruumi planeerida ja majandada selliselt, mille juures ümbritsevat keskkonda ja naabreid ei häirita. Nimetatud väärtus on oluline välisinvesteeringute kaasamisel ja koostöö arendamisel. Saarde vald omab positiivset kogemusi haldusreformi teostamisel ning arvestades Euroopa Omavalitsuste Harta lähtekohti omavalituste haldussuutlikkuse arendamisel, on Saarde vald avatud ning valmis läbirääkimisteks, eesmärgiga tagada Edela-Eesti terviklik areng.

2.1. Saarde valla arengustrateegia üldised suunad

Arendustegevuses on alati probleem piiratud olemasolevate ja võimalike kaasatavate ressursside ärakasutamises. Kunagi ei ole piisavalt vahendeid, et kõike vajalikku ja vähem vajalikku ellu viia. Seega on ääretult oluline ja tähtis planeerida olemasolevaid nappe ressursse visioonist lähtuva parima võimaliku strateegilise lahenduse realiseerimiseks.

Saarde valla arengustrateegia kirjeldab võimalikke üldiseid tegevussuundi Saarde valla arengukavas kirjeldatud eesmärkide ja visiooni saavutamiseks. Strateegiliste suundade

järgimisel ja täitmisel (*mida peab tegema iga asutuse juht ning ametnik*) tuleb iga konkreetse tegevussuuna elluviimisel arvestada visioonis püstitatud eesmärki.

Saarde valla üldised arengustrateegilised suunad visiooni, mille kohaselt on Saarde vald turvaline, puhta ja metsarikka looduskeskkonnaga piirkond, väärtustatud geograafilise ja kultuuritraditsioonide omapäraga, kus Kilingi-Nõmme linn on kujunenud Edela-Eesti teiseks tõmbekeskuseks, saavutamiseks on kaks olulist investeeringuvaldkonda:

1. investeeringud infrastruktuuri (ettevõtlust toetavad planeeringud, teed, tänavad, vee- ja kanalisatsioonivarustus, tänavavalgustus, haljastus, side- info- ja kommunikatsiooniliinid, jne);
2. investeeringud inimkapitali arengusse (haridus igas vanuseastmes, elukestev õpe, kodanikualgatuse toetamine, spetsialistide koolitus, täiendkoolitus, pensionieas elanike kaasamine kui inimkapitali ja potentsiaali ärakasutamine, jne).

Strateegilised sõlmpunktid:

- ettevõtlust soosiv ja elanikkonda rahuldav ruumiline planeerimine;
- (lastele) tervisliku ja turvalise arengu tagamine;
- tervist toetava keskkonna kujundamine (looduslike geograafiliste eelduste ärakasutamine);
- eelarvekulude optimeerimine ja investeeringu osakaalu tõstmine ning uute püsiväärtuste loomine;
- puhke-, turismi-, ja vaba aja veetmise võimaluste välja arendamine ning loomine;
- heal sotsiaalsfääri baasil turvalise elukeskkonna loomine;
- infrastruktuuri (sh teed, tänavad, valgustus, hooned, jne) parendamine ja korras hoidmine;
- Gümnaasiumi baasil kvaliteetse hariduse tagamine;
- kolmanda sektori omaalgatuse toetamine arengukavas märgitud eesmärkide ja visiooni saavutamiseks;

- investeeringutoetuste kaasamine;
- koostöö teiste omavalitsustega Eesti-siseste ja välisriigi omavalitsustega;
- vallapiiride jätkuv korrigeerimine ja optimeerimine jätkusuutliku omavalitsuse moodustamise eesmärgil;
- ametnike ja asutuste koostöö kohalikul ja maakonnatasandil.

Valla kodanike, ametnike, asutuste, ettevõtete ja mittetulundusorganisatsioonide sihipärane tegevus oma igapäevatoos eelpool loetletud punktides kirjeldatud põhimõtteid järgides on eelduseks ja aluseks arengukava punktis 4.1 kirjeldatud visiooni saavutamiseks.

2.2. Strateegilised üldised eesmärgid

Oluline ja raskesti saavutatav on tagada piirkonna tasakaalustatud areng, milles on keskele kohale paigutatud inimene, arvestatuna tema vajadusi ja säilitades vajaduste rahuldamisel elukeskkonda säästva majandamise ja arengu printsiibil. Planeeritud arendustegevus lähtub püstitatud eesmärkidest, milleks on tegevused, mis on kooskõlas strateegiliste üldiste eesmärkidega. Saarde valla strateegilisteks üldisteks eesmärkideks on:

2.2.1. infrastruktuur:

- väljaehitatud ja korrastatud valla teed ja tänavad, sh kergliiklusteed, hooned;
- paigaldatud kaasaegne funktsioneeriv tänavavalgustus;
- rekonstrueeritud ja majanduslikult optimaalselt haaratud kasutajate hulgaga ühisvee ja –kanalisatsioonisüsteemid;
- planeeritud ja väljaehitatud miljööväärtuslik haljastus;
- organiseeritud ja korraldatud jäätmemajandus;
- efektiivselt toimiv transpordikorraldus (sh õpilasliinid);
- infokommunikatsioonide ühtlane hea kättesaadavus kogu omavalitsuse territooriumil.

2.2.2. sotsiaalmajanduslik struktuur:

- tervist toetava keskkonna kujundamine (looduslike geograafiliste eelduste ärakasutamine);
- (lastele) tervisliku ja turvalise arengu tagamine;
- vakantsete töökohtade täitmisel noorema (pere ja kodu loova) tööjõu eelistamine;
- lapsevanema toetamine lapse sünni puhul;
- noorte kaasamine otsustusprotsessi ja noorte algatuse toetamine;
- sotsiaalinfrastruktuuri arendamine, kaasajastamine ja kättesaadavuse tagamine;

2.2.3. majanduskeskkond:

- korrastatud ja väljaehitatud infrastruktuur;
- majandustegevust soosivad ja suunavad planeeringud;
- ettevõtlus- ja turismiinfo publitseerimine ja levitamine, info jagamine.

2.2.4. turism:

- turismiobjektide ja turismimarsruutide väljaehitamine ja loomine;
- vaatamisväärsuste eksponeerimine ja tutvustamine;
- turismiinfo publitseerimine ja levitamine;
- piirkonna positiivse maine kujundamine.

2.2.5. vaba aeg:

- kultuuri- ja spordiürituste korraldamine ja toetamine;
- kultuuri ja sportimisvõimaluste loomine ning rajatiste väljaehitamine;
- traditsioonide loomine ja jätkamine;
- konkurentsivõimeliste ja elujõuliste mittetulundusorganisatsioonide ja omaalgatuse loomine;
- ajaloopärandi arhiveerimine ja eksponeerimine.

2.2.6. haridus:

- konkurentsivõimelise hariduse tagamine;
- gümnaasiumiastme säilitamine Kilingi-Nõmme Gümnaasiumis;
- koolivõrgu optimeerimine majanduslikust ja hariduse kvaliteedi aspektist lähtuvalt;
- alushariduse tagamine Kilingi-Nõmmes ja Talil;
- haridusasutuste tarindite kaasajastamine.

3. Arengueelistused

3.1. Infrastruktuur

3.1.1. Ühisveevärk ja ühiskanalisatsioon

Saarde valla pinnase aluspõhjaks on devoni liivakivi, kohati suhteliselt paks savikiht. Saarde vallas on ühisveevärk ja kanalisatsioon kasutusel 01.01.2006. aasta seisuga kuues külas (Saarde, Tõlla, Kalita, Lodja, Tali ja Veelikse), Tihemetsa alevikus ja Kilingi-Nõmme linnas. Saarde valla piirkonna põhjavett iseloomustab kõrge rauasisaldus, mis nõuab täiendavaid kulutusi raua eemaldamiseks joogiveest. Ühisveevärgi arendamise põhieesmärk on võimaldada võimalikult laiale osale kuid samas optimaalselt ühisveevärgiga liitumine sellises ulatuses, mis tagaks maksimaalse majandusliku kasumlikkuse ühisveevärgi operaatorile. Ühisvee- ja kanalisatsioonisüsteemi ei ole otstarbekas laiendada hõredalt asustatud piirkondadesse kus see majanduslikult ei ole põhjendatud. Veevarustamise arendamises tuleb käsitleda veevarustust ja kanalisatsiooni komplekselt. Kuna praktiliselt kõik valla territooriumil asetsevad ühisvee- ja kanalisatsioonisüsteemid on rajatud samal ajajärgul, vajavad nimetatud süsteemid korraga rekonstrueerimist ja arendamist. Materiaalse baasi ja vahendite olemasolul tuleb rekonstrueerimistööd korraga teostada kogu valla territooriumil olemasolevates vee- ja kanalisatsioonisüsteemides. Teise variandina, kui piisavalt ei ole materiaalseid vahendeid vee- ja kanalisatsioonisüsteemi korraga rekonstrueerimiseks, tuleb rekonstrueerimistööd jaotada etappideks, alustades esmajärjekorras rekonstrueerimistöödega tiheasustusaladel.

Ühisveevärgi ja ühiskanalisatsiooni arendamise eesmärgiks on komplekse lahenduse välja töötamine ja lahenduse realiseerimine selleks, et:

- tagada tarbijatele kvaliteetne joogivesi;
- tagada tarbijatele kanalisatsioon reovee ja sadevee ära juhtimine;
- tagada reovee kogumine ja töötlemine ning selle tagasi taaskasutusse juhtimine parimal keskkonnasõbralikul viisil;

Vee- ja kanalisatsioonivõrgu ehitus- ja rekonstrueerimistööde teostamisel tuleb planeerida kavandatavad tööd kooskõlas teede ja tänavate ehitus- ja planeerimistöödega, et vältida liigseid kulutusi teede ja tänavate taastamisel ja ehitamisel nende mitmekordse üleskaevamise ja rekonstrueerimisega. Uute vee- ja kanalisatsioonisüsteemide ehitamisel

tuleb arvestada planeeritud ehitatavate hoonete ja rajatiste tarbimisvajadusi ning arenguperspektiive lähtuvalt ühisvee ja –kanalisatsiooni arengukavast ja Saarde valla üldplaneeringust. Kavandatud vee- ja kanalisatsiooni rekonstrueerimise ja ehitamise tööd peavad olema kooskõlas üldplaneeringuga ning piirkonna ühisvee ja -kanalisatsiooni arengukavaga, milles on sätestatud konkreetsed tegevused ja vajadused detailsemalt.

3.1.2. Teed, tänavad ja transport

Saarde vallas on kohalikule omavalitsusele kuuluvaid teid kogupikkuses 131,2 km ja tänavaid 26,3 km. Teede ja tänavate rajamise ja rekonstrueerimise eelduseks on väljaehitatud ning toimiv ühisveevärk ja ühiskanalisatsioon, mille lahendamist ja ehitust tuleb vaadelda koos. Uute teede ja tänavate ehitamisel tuleb arvestada ehitatavate hoonete ja rajatiste tarbimisvajadusi ning arenguperspektiive.

Üldine isiklikuks kasutuseks soetatud transpordivahendite arvukuse kasv Eestis toob kaasa suurema sõidukite läbivoolu ja tihedama liikluse maanteedel. Kilingi-Nõmme linna läbivad sõidukid tekitavad ohtu kohalikele elanikele ja jalakäijatele. Pikemas perspektiivis on otstarbekas välja ehitada Valga – Uulu maantee ja Viljandi maantee ristumiskoha lähedusest uus maantee ümbersõiduga Kilingi-Nõmme linnast suunaga Talile. Samuti tuleb laiendada Tali küla vahelist olemasolevat maanteed, millele välja tuleb ehitada jalakäijatele eraldi kõnniteeala, et tagada parem liiklusohutus haridusasutuste ja Tali keskasula vahelisel eriti kriitilisel ja liiklejatele ohtlikul kitsal teelõigul.

Vajalik on luua piirkonda tervikuna läbivad kergliiklusteed. Kergliiklusteede rajamisel tuleb kasutusele võtta ja vajadusel korrastada ning märgistada olemasolevad vanad vähesõidetavad maanteed paralleelselt uute loodavate teedega, mis omavahel moodustavad ühtse terviku kergliiklusteede võrgustiku (*Saarde VELO*).

Valla transpordikorraldus on seotud ja suunatud eelkõige õpilasliinidega ja õpilaste veoga. Õpilasliinide planeerimisel ja korraldamisel on prioriteediks ning aluseks piirkonnas elavate õpilaste vedu oma piirkonna kooli, eesmärgiga vältida koolieas noorte suundumist mõnda teise väljaspool oma valda asuvasse kooli. Õpilasliinide planeerimisel ja korraldamisel tuleb jälgida ja koostööd teha Saarde valda teenindavate bussiliinidega. Õpilasliinide suuremahulise ümberkorraldamise vajaduse võib tingida muudatus koolivõrgus. Peamised mõjutajad on Tihemetsa ja Tali põhikooli edasine saatus.

Püstitatud tegevuste prioriteetidid:

- olemasolevate kruusakattega tänavatele mustkatte paigaldamine;
- tänavate ja teede rajamine tulenevad planeeringujärgselt üldisest vajadusest;
- kergliiklusteede rajamine, kasutuselevõtmine ja tähistamine (*Saarde VELO*);
- teede üldise tehnilise olukorra parandamine;
- heal tasemel kvaliteetne regulaarne hooldustööde teostamine teedel;
- õpilasbusside ja bussiliinide kaasajastamine;
- efektiivne terviklikult toimiv transpordikorralduse loomine.

3.1.3. Valla kinnisvara arendus

Kohalikule omavalitsusele kuuluvate hoonete ja rajatiste ehitamisel, rekonstrueerimisel ja omamisel on oluline lähtuda üksikute konkreetsete objektide otstarbekuse aspektist, lähtuvalt Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses kirjeldatust kohustustest. Rajatised ja hooned vajavad pidevat hoolt ja sanitaarremonti nende heas tehnilises korras säilimiseks, et vältida lagunemisest tingitud suuremahulisi renoveerimistöid ja kapitaalremonti.

Valla territooriumil planeeritavad ehitustööd peavad olema kooskõlas kohalikus omavalitsuses kehtestatud üld- ja detailplaneeringutega ning ehitusmäärusega, samuti teiste Eestis kehtivate õigusaktidega. Kohaliku omavalitsuse poolt koostatavas üldplaneeringus tuleb muuhulgas ette näha perspektiivsed elamumaad. Kui maailmamajanduse üldise globaliseerumisest mõjutatuna on elanikkond viimaste aastakümnete jooksul pigem linnadesse koondunud, tuleks valmis olla siiski ka vastupidiseks muutusteks ja stabiliseerumiseks. Kaasaegsed võimalused ja üha arenevad tehnoloogiad võimaldavad mugavalt valida mistahes elukoha töökohast sõltumata ja nautida samaväärseid mugavusi linnalise keskkonnaga võrreldes, lisades samal ajal looduskeskkonnast tuleneva positiivse ja privaatsuse mõju elukoha valikul maapiirkonna juures.

Kilingi-Nõmme – Tali vahelisele maanteele mustkatte paigaldamine 2006. aastal annab head eeldused elamute rajamiseks Kilingi-Nõmme – Kalita suunas, samuti Tali keskasulast

Viisireiu suunas. Ülejäänud võimalikud elamupiirkonnad Kilingi-Nõmme linna vahetus läheduses tuleb üld- ja detailplaneeringuga täpselt piiritleda ning määrata kui elamumaa. Samuti tuleb antud piirkondadesse planeerida võimalikud ja vajalikud kommunikatsioonid (juurdepääsuteed, tänavad, vee- ja kanalisatsioonisüsteem, infokommunikatsioon).

Jätkuva maapiirkonna elanike vähenemisel tuleb välja töötada meetmed maha jäetud ja kasutusest väljas olevatele üksikutele kinnistutele ja hoonetele, et vältida „tondilosside“ teket. Hooned, mis ei ole kasutuses ja mis tekitavad ümbritsevale keskkonnale ja inimestele ohtu, tuleb lammutada. Otsuste elluviimiseks tuleb kasutada vajadusel sunnimeetodit.

Eelistatud tegevusprioriteedid:

- uusehitised;
- olemasolevate hoonete rekonstrueerimine ja miljööväärtuse loomine;
- munitsipaalkorterite ostmine piirkonda saabuvale tööjõule (perekonnale);
- kohalikule omavalitsusele mittevajaliku kinnisvara müük;
- uute perspektiivsete elamumaade planeerimine;
- looduslike miljööväärtuslike alade määratlemine ja loomine;
- olemasolevate valla allasutuste hoonete renoveerimine;
- ökomajade ja energiasäästlike realiseerimisplaanide eelistamine ja elluviimise toetamine.

3.1.4. Infokommunikatsioon

Side ja kommunikatsioon oma üldises mõistes tähendab suhtlust kahe või enama osapoolte vahel. Infokommunikatsioon tähendab informatsiooni edastamist ja vastuvõtmist osapoolte vahel.

Riigikogu poolt 15.11.2000. a. vastu võetud “Avaliku teabe seadus” reguleerib avalikule teabele ligipääsu ja teabe avalikustamise viisid, seades kohalikule omavalitsusele oma

veebilehekülje pidamise ja seal kajastatava info esitamise nõuded. Side-, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia on maailmas kiirestiarenev valdkond. Kohalikul omavalitsusel on oluline roll info- ja kommunikatsioonitehnoloogia tasakaalustatud arendamisel oma piirkonnas.

Süsteemiseeritud informatsioon ja infotehnoloogia tervikuna on üha olulisem asutuse ja tervikuna vaadeldes riigi toimimise mehhanism. Kohalikud omavalitsused on olulised kohaliku informatsiooni valdajad ja töötajad. Tulenevalt Riigikogu poolt vastu võetud seadustes, sh Andmekogude seadus, Digitaalalkirja seaduses ja Avaliku teabe seadus, märgitud eesmärkidest, on riigi üheks põhimõtteks informatsiooni vaba liikumise tagamine, seega on äärmiselt oluline kohaliku omavalitsuse poolt kogutavate ja hallatavate andmete edastamine infovajajale, kui see ei ole vastuolus riigikaitse või isikuandmete kaitse põhimõtetega ja seadustega. Riigi ülesanne koostöös kohalike omavalitsustega on koguda ja edastada kvaliteetset informatsiooni ning luua vastav turvaline andmevahetuskeskkond.

Kaasaegne veebilehekülg on infoühiskonna alustaladid, millel baseeruvad kõik ülejäänud avalikud teenused. Infoühiskonna arendamisel on oluline roll eeskätt just avalikku teenust osutavatel asutustel. Nimetatud põhimõttelisi kohustusi ja tegevusi saab teha eeskätt asutuse veebilehekülje ning veebileheküljel kajastatud ametliku päevakohase informatsiooni abil. Kohaliku omavalitsuse roll kohaliku infoühiskonna arendamisel on kodanikele võrdsete võimaluste loomine andmesideteenuste kättesaadavaks tegemisel eesmärgiga suurendada kodanike rolli ja kaasatust kohaliku elu juhtimisel ning avalikustamisele kuuluva informatsiooni edastamine, samuti digitaalse suhtluse edendamine kohaliku omavalitsuse ametnike ja kodanike vahel.

Infotehnoloogia ja infotehnoloogiliste lahenduste kasutatavus kohaliku omavalitsuse asutustes ei tohiks seisneda üksnes arvutite kasutamises trükimasinana. Asutuse veebilehekülg, elektrooniline dokumendiregister, raamatupidamine ja elektrooniline kirjavahetus on iga kohaliku omavalitsuse asutuse sisene otsustamise küsimus, kuidas nimetatud tööd ja teenused on asutuses lahendatud. Neid kõiki nimetatud funktsioone saab tervikuna käsitleda kui ühtset infosüsteemi, mille teostamine ja haldamine peab olema infotehnoloogia spetsialisti töökohus ning mille kasutamine teiste ametnike jaoks andmete sisestamisel ja töötlemisel oleks võimalikult lihtne ning samuti peab olema selge ja lihtne elanikel (teenuse tarbijatel) süsteemi kasutada. Nimetatud infosüsteemi eesmärk on just

eelkõige elanike jaoks teha ametiasutusega suhtlemine lihtsaks, kiireks, läbipaistvaks ja vähem kulukaks.

Mida paremini ja konstruktiivsemalt kohalik omavalitsus koostööd elanikega teeb, seda parem koht elamiseks on kohalik omavalitsus territoriaalselt oma kodanikele. Tähtis ja oluline on kodanike ja kohaliku omavalitsuse koostöö arendamine, mille üheks vahendiks on omavalitsuse veebilehekülje ja e-teenuste jätkuv arendamine.

Side-, info- ja kommunikatsiooniteenuste arendamise prioriteetsed arengueelistused:

- valla elanikele võrdsete võimaluste loomine andmeside kasutamiseks ja tarbimiseks;
- elektroonilise asjaajamise juurutamine ja arendamine asutuses;
- asutuse veebilehekülje pidev kaasajastamine ja e-teenuste arendamine;
- asutusega suhtlemiseks dokumentide elektrooniliste vormide loomine ja kasutamine;
- traadita andmesideühenduse rajamine asulate keskustes avalikuks kasutuseks;
- kaasaegsete meediavahendite kasutamine kohalike elanike teavitamisel;
- piirkonna positiivse maine kujundamine toimiva info- ja kommunikatsioonivahendite kaudu.

3.1.5. Energeetika ja tänavavalgustus

Energeetika alapunkti lõikes on käsitletud hoonete kütte, soojustuse ja tänavavalgustuse energiasäästuga seotud teematikat.

Kütteenenergia kokkuhoid on kohaliku omavalitsuse finantsmajanduse seisukohast üks olulisem teematika, mille teostamiseks suunatud investeeringud on prioriteetsed. Renoveeritud, korralikult soojustatud ja korrastatud ventilatsiooniga hooned võimaldavad oluliselt vähendada küttekulutusi, saavutades samal ajal sooja hoone efekti. Efektiivne ja keskkonda säästev ressursikasutus kütteks aitab oluliselt kulutusi toorainele säästa, millega saab positiivselt mõjutada globaalseid keskkonnamuutujaid (kliima soojenemine, õhu

kvaliteet, jne). Efektiivse tulemuse küttekulude kokkuhoiu eesmärgi saavutamiseks annab iga hoone personaalne **energiaaudit**, mille teostamine on kohustuslik teha enne iga hoone rekonstrueerimist. Energiaauditi tulemustest lähtuvalt tuleb koostada hoone rekonstrueerimise ehitusprojekt, mille järgi rekonstrueerimistöid teostada. Ehitiste energiatõhususe miinimumnõuded peavad vastama Vabariigi Valitsuse 01.01.2008 kehtima hakanud „Energiatõhususe miinimumnõuded“ määrusele. Energiaauditi ja ehitise ekspertiisi tegemise ning ehitusprojekti koostamisel tuleb lähtuda Majandus- ja kommunikatsiooniministri 21.06.2008 määrusest „Energiatauditi ja ehitise ekspertiisi tegemise ning ehitusprojekti koostamise toetamise tingimused ja kord“.

Tänavavalgustus omab kaasaegses ühiskonnas olulist laiemat tähendust. Lisaks pimedal ajal mugavale liiklemisele, suuremale elanikkonna turvalisuse loomisele, omab tänavavalgustus emotsionaalset tähendust, tekitades turvalise tsiviliseeritud ühiskonna tunde, mis on hindamatu tähtsusega eelkõige turismimajandust silmas pidades, kuid mille juures ei tohi kõrvale jätta kohalikku elanikkonda, kelle vajadusi valgustus ja tänavavalgustus eelkõige täidab. Tänavavalgustuse renoveerimisel ja ehitamisel tuleb lähtuda kaasaegsusest, säästlikkusest ja efektiivsusest, mille juures on arvestatud positiivset emotsionaalset efekti. Tänavavalgustus ja valgustatus laiemas tähenduses ning kasutuses on oluline visiitkaart pimedal ajal piirkonda külastavatele turistidele, läbisõitjatele ja külalistele. Tänavavalgustusala laiendamine ja olemasolevate tänavavalgustussüsteemide ning üksikute objektide ja parkide valgustamise arendamise eesmärk on saavutada aastaks 2013 asulate peatänavatel, väärtuslikel objektidel ja parkides heal, kaasaegsel ja kvaliteetsel tasemel valgustatus lähtuvalt arengueelistustest.

Arengueelistused:

- säästlikkus ja energiatõhusus;
- parkide ja üksikobjektide valgustamine;
- uute objektide rajamine;
- normatiivaktide täitmine;
- ohutu liiklemise ja turvalisuse tagamine pimedal ajal;
- vaatamisväärsuste positiivne kajastamine ja esile toomine ümbritsevas keskkonnas.

3.2. Sotsiaalhoolekanne

Sotsiaalhoolekande missioon on luua kõigile ühiskonnaliikmetele võrdsed võimalused inimväärses eluks.

Sotsiaalhoolekande igapäevase töö peamiseks eesmärgiks on võimaldada igal inimesel ise toime tulla, kindlustades vajalike teenuste kättesaadavuse võimalikult harjumuspärasel keskkonnas ja kodu lähedal. Sotsiaalhoolekandetöö eesmärk on abistada peamiselt seda elanikkonda, kes ei tule enesega toime – vanurid, puuetega inimesed, töötud, ajutised töövõimetud, vanemliku hoolitsuseta lapsed jt.

Sotsiaaltöö üldine suund on ennetavale tegevusele, mille eesmärgiks on võimalus iseseisvalt elada ning toime tulla, kindlustades inimestele toetuste ja teenuste võimalikult käepärase kättesaadavuse vastavalt vajadustele. Selle saavutamiseks tuleb järgida kahe olulise valdkonna arendamist ja nende valdkonnapõhist inimeste toetamist, millest üks on suunatud üldise vaesuse piiramisele ja teine on raskustesse sattunud inimeste eriotstarbelisele abistamisele.

Isikule suunatud teenuste valdkonnad jagunevad kaheks:

1. inimesele ja tema aktiivsusele suunatud teenused;
2. hoolekandesüsteemi ülesehitamisele suunatud teenused.

Sotsiaalsfääri arendamise eesmärk on saavutada selline sotsiaalne tase, kus inimene saab ise valida ja osta talle sobivaid sotsiaalteenuseid. Inimene peab olema kindlustatud sõltumata hetkevajadustest sotsiaalabi teenustega, kusjuures määravaks peaks olema tema enda osalus teenuse valikul. Oluline on infovahetus, suhtlemine perearsti ja sotsiaalhoolekande töötajate vahel ning temaatiliste infopäevade korraldamine, millega suurendatakse elanikkonna sotsiaalset teadlikkust (tervishoid, täiend- ja ümberõppe võimalused, tööturg, sotsiaalsed õigused, jne).

3.3. Tervis

Maailma Tervise Organisatsiooni (WHO) defineeritakse tervis järgmiselt: "Tervis on täielik füüsiline, vaimne ja sotsiaalne heaolu." Saarde valla areng ja käekäik baseerub eelkõige kohalike inimeste füüsilisel, vaimsel ja sotsiaalsel heaolul ning nende inimeste

tahtel midagi paremaks muuta. Nii samuti, kui on iga isiku füüsiline, vaimne ja sotsiaalne heaolu, on võimalik kirjeldada ja analüüsida valla terviku füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu, mida laiemas valla terviklikus kontekstis arendada ja parandada.

Saarde valla tervisearenduse aspektist lähtuvalt eelistatavad tegevused:

- sotsiaalne sidusus ja võrdsete võimaluste suurendamine;
- tervist toetava keskkonna kujundamine (looduslike geograafiliste eelduste ärakasutamine);
- (lastele) tervisliku ja turvalise arengu tagamine;
- tervislike eluviiside soodustamine;
- tervishoiusüsteemi jätkusuutlikkuse kindlustamine.

3.4. Keskkond

Saarde valla suurim rikkus on liigirikas mets. Ligikaudu 70% katab valla territooriumist metsamaa, mida iseloomustab liigniiskus. Praktiliselt kogu valla põhjakihiks on devoni liivakivi. Täpsed kogused pole kohalikul omavalitsusel seni teada (01.01.2008. a.), kuid märkimisväärsed on piirkonna väetis- ja alusturba varud, samuti leidub piirkonnas, liiva, kruusa ja savi. Suures osas on savi segunenud liiva, kruusa, paekivi ning pinnaseosakestega, moodustades savirähka, kuid leidub ka puhast savi.

Saarde üldiselt tasasele alale on omased lühikesed põhja-lõuna-suunalised väikevoored. Lisaks neile liigestavad maapinda ka madalad orud. Asulad põldudega asetsevad harilikult voorte lagedel, mis tõstab nad maastikust selgemalt esile. Voortest silmapaistvamad on Tihemetsa voor ja Rehema mägi. Vööri ümbritsevad tasased alad on metsade, niitude, soode ja rabade all. Põllumaad on ka orgude ääres. Orgude telje moodustab Voltveti lammorg, mis on kuni 150 m lai ja kuni 7 m sügav. Saarde kõrgeim punkt asub ajaloolises Pati vallas. Kõrgus ulatub seal 77 meetrit üle merepinna. Madalaim koht on Laiksaares, Tolkuse rabas, ulatudes 8,5 m üle merepinna.

(ENTEC AS 2004, "Saarde valla ühisveevärgi ja kanalisatsiooni arendamise kava")

Keskkonnaseisundi parandamise eelistatavad tegevused on tegevused, mis lähtuvad:

- säästlikkusest;

- keskkonnasõbralikkusest;
- keskkonnaseisundit taastavatest tegevustest.

3.5. Veekogud

Saarde vald kuulub Pärnu jõe vesikonda. Tähtsaimad ja tuntuimad piirkonda läbivad jõed on Halliste, Ura ja Reiu jõgi, mis saab alguse Eesti - Läti piiri lähedalt Lätist Soka järvest. Reiu jõkke, suubuvad Veelikse (13 km), Jurga (9 km), Külge (18 km), Oolasoo, Kurgoja, Humalaste (14 km) oja. Saarde vallas Halliste jõkke suubub Voltveti oru allikatest alguse saav Alva oja (10 km).

Suurim ja tuntuim järv Saarde vallas on Rae järv. Järved loovad head eeldused piirkonna turismimajanduse arendamiseks, lisades piirkonna maastikule vahelduslikku ilu. Oma hea ja kergesti ligipääsetava asukoha poolest omab head potentsiaali Kilingi-Nõmme – Viljandi maantee ääres asuv Rahu järv. Saarde vallas paiknevad: Rae, Kaalu, Veelikse, Kamali, Tõlla, Saarde, Kurgoja, Oraveski, Rahu ja Punapargi järv. Mitmetel paisjärvedel asusid kunagi vesiveskid, millest ainukesena on suhteliselt hästi säilinud Reiu jõel asuv Viisireiu vesiveski, asub Viisireiu külas.

Eelistatavad arendustegevused on:

- veekogude keskkonnaseisundi parandamine;
- kalavarude taastamine veekogudes;
- veekogude eksponeerimine.

3.6. Jäätmemajandus

Saarde valla jäätmemajandust reguleerib Saarde valla jäätmemajanduskava, millega antakse ülevaade olemasolevast olukorrast ning nähakse ette detailsemad arengusuunad ja arendustegevused.

Saarde valla jäätmekavas käsitletakse jäätmehoolduse olukorda Saarde vallas, jäätmehoolduse korraldamise ja tõhustamise eesmärke ning meetmeid eesmärkide saavutamiseks. Jäätmekava koostamise eesmärgiks on keskkonnaohutu, majanduslikult

põhjendatud ja korralduslikult tagatud jäätmeäitluse edendamine nii, et oleks tagatud inimeste tervise, vara ja keskkonna kaitse.

Keskkonnastrateegia põhiprintsiibid, mis on arendustegevuse aluseks on säästev areng, keskkonnakahjustuste ennetamine ja vältimine, keskkonnanõuete integreerimine teiste eluvaldkondadega ja loodusvarade kasutamise, keskkonnanõuete järgimise saavutamine majandustegevuses põhimõttel saastaja/tarbija maksab.

3.6.1. Kavandatavad eesmärgid ja nende realiseerimine

- piirkonna jäätmevaldajate jäätmehooldusalase keskkonnateadlikkuse tõstmine ja kõigi jäätmevaldajate sidumine korraldatud olmejäätmeveoga;
- korraldatud olmejäätmeveoga seonduvate korralduslike meetmete elluviimine, sh lepinguliste suhete korraldamine ja jäätmevaldajate registri pidamine;
- taaskasutatavate jäätmete liigitikogumine ja sortimine jäätmete tekkekohal, kogumispunktide rajamine Tali külasse, Tihemetsa alevikku ja Kilingi-Nõmme linna);
- illegaalsete jäätmeladestuskohtade likvideerimine ja korrastamine.

Jäätmete liigiti kogumine korraldatakse koostöös taaskasutusorganisatsioonide ja jäätmeäitlejatega, rajades kogumispunkte asulakeskustesse, elamugruppide ja kaupluste juurde.

Jäätmetekke vähendamiseks teavitatakse pidevalt elanikkonda jäätmehoolduse korraldusest ja seosest jäätmetekitajate tarbimisharjumustega, viiakse läbi jäätmehooldusalaseid projekt õpilastele, osaletakse vabariiklikes kampaaniates.

Jäätmete ohtlikkuse vähendamiseks korraldatakse ohtlike jäätmete ja probleemtoodete kogumisring vähemalt üks kord aastas. Ettevõtetes tekkinud ohtlike jäätmete üleandmiseks on ettevõttel kohustus sõlmida leping jäätmeäitlusettevõttega. Võimalusel integreerida asutuste ja ettevõtete ohtlike jäätmete kogumine üldise ohtlike jäätmete kogumissüsteemiga.

Olmes tekkivate tavajäätmete taaskasutamisel läbi taaskasutussüsteemi arenduse tuleb saavutada 2011. aastaks:

- Paberi- ja papijäätmete taaskasutamine vähemalt 60%
- Metallijäätmete taaskasutamine vähemalt 70%
- Plasti taaskasutamine vähemalt 55%
- Orgaaniliste jäätmete taaskasutamine vähemalt 75% toidu- ja 90% haljastusjäätmetest.

Ehitus- ja lammutusjäätmete taaskasutamine:

- Propageerida korduvkasutatavate ja vähem ohtlike aineid sisaldavate materjalide kasutamist;
- Puidujäätmete taaskasutamine soojusenergia tootmiseks;
- Tavajäätmetest ehitus- ja lammutusjäätmete käitlemisel jäätmete taaskasutamise eelistamine jäätmete kõrvaldamisele;
- Siduda ehitus- ja lammutusjäätmete käitlemise nõue ja korraldus ehitusdokumentatsiooniga.

Lähiaastatel Saarde valla elanike arv ilmselt väheneb. Samas aga suureneb olmejäätmete teke. Jäätmete kogumise planeerimisel eeldatakse, et elanike keskkonnateadlikkus suureneb ning korraldatud olmejäätmete kogumissüsteemiga liituvad kõik Saarde valla jäätmevaldajad. Seetõttu suureneb vajadus taaskasutatavate ja ohtlike jäätmete kogumissüsteemi efektiivsema korraldamise järele. Arvestades, et taaskasutatavate jäätmete liigitikogumine on peamine võimalus jäätmevaldajal igapäevase jäätmehooldusega seotud kulutusi kokku hoida, peaks kõigil olema võimalikult võrdsed võimalused jäätmetest vabanemiseks.

3.6.2. Korraldatud olmejäätmeveo arendamine

Jäätmeseaduse § 66 lg 1 järgi on korraldatud olmejäätmevedu kohaliku omavalitsusorgani korraldatud konkursi korras valitud ettevõtja poolt olmejäätmete kogumine ja vedu määratud piirkonnast määratud jäätmekäitluskohta, taaskasutusse või kõrvaldamisele.

Korraldatud jäätmeveo eesmärgiks on kõikide elanike liitmine jäätmekogumissüsteemiga. Sellest tulenevalt on tähelepanu pööratud kahele aspektile:

- kõigil jäätmevaldajatel peavad olema võimalused oma jäätmete üleandmiseks kogumissüsteemile;
- jäätmete kogumise maksumus peab olema kõigile jäätmevaldajatele võrdne.

Korraldatud olmejäätmeveo konkursi läbiviimisel ja jäätmeveo korraldamisel lähtutakse vastavast seadusandlusest, Saarde Vallavolikogu poolt vastu võetud Saarde valla jäätmehoolduseeskirjast ning korraldatud jäätmeveole ülemineku täpsemast korrast.

Korraldatud jäätmeveoga haaratavad jäätmeliigid, veopiirkonnad, jäätmeveo sagedus ning jäätmeveo teenustasu piirmäär kehtestatakse Saarde Vallavolikogu määrusega.

3.7. Kalmistud

Saarde vallas asub kaks kalmistut: Saarde kalmistu ja Kilingi-Nõmme Apostliku Õigeusu kalmistu. Kalmistud vajavad inventeerimist ja korrastamist. Välja tuleb ehitada prügi ladestamise kohad ja varjualused ühises kasutuses olevate tööriistade hoidmiseks. Kohaliku omavalitsuse kohus on teostada järelevalvet ja koordineerida tööd kalmistute haldamisel.

3.8. Haridus ja kultuur

Haridusteenuse pakkumine on üks olulisemaid prioriteetseid arendatavaid valdkondi piirkonnas. Kogu tulevik baseerub noortel. Kultuur rajaneb teadmistel oma juurtest ja kohalikust ajaloolisest kultuuriruumist, traditsioonidest. Haridus ja kultuur on eraldi valdkonnad, mis täiendavad ja toetavad teineteist. Haridusteenuse osutamise üks oluline eeldus on haridusasutuse jätkusuutlikkus, mis on otseses sõltuvuses haridusasutuse teeninduspiirkonnas sündinud ja seal elavate laste arvuga. Teine oluline aspekt kultuuri- ja

haridusvõrgu rajamisel ning säilitamisel on kultuuri- ja haridusasutuste mõju sotsiaalsele keskkonnale, mis peavad teineteist toetama ja majanduslikult tasakaalus olema.

3.8.1. Haridus

Saarde vallas tegutseb aastal 2011 kaks lasteaeda (Tali lasteaed ja Kilingi-Nõmme lasteaed "Krõll"), kaks põhikooli (Tihemetsa Põhikool ja Tali Põhikool) ja üks gümnaasium (Kilingi-Nõmme Gümnaasium). Olulist rolli omab Tihemetsas asuv riigi kutseõppeasutus - Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Voltveti Koolituskeskus, mille säilimine ja edasine arendamine on kohalike Tihemetsa elanike ja kohaliku omavalitsuse jaoks tähtis.

Tulenevalt elanike arvust ja rahvastiku loomulikust iibest, tuleb olemasolevas haridusasutuste võrgustikus kindlalt säilitada heal kvaliteetsel õppetasel Kilingi-Nõmme gümnaasium. Kilingi-Nõmme gümnaasiumis pakutavat õppetaset ja üldist mainet tuleb hoida võimalikult heal, kõrgel ja kvaliteetsel tasemel, eesmärgiga meelitada gümnaasiumiastmesse õppima noori ka väljastpoolt omavalitsuse territooriumit. Selleks pakkudes lisaks heale õppetasele ka heal ja kvaliteetsel tasemel õpilaskodu teenust.

Säilima peavad ja arendada tuleb olemasolevaid koolieelseid lasteasutusi Talil ja Kilingi-Nõmmes.

Õpilaste arvu vähenemise tulemusena majanduslikust, regionaalsest ja sotsiaalsest aspektist lähtuvalt on vajalik Tihemetsa ja Tali põhikoolide ümberkorraldamine või sulgemine.

Tali põhikool on otstarbekas ümber korraldada 2012/2013 õppeaastaks Tali lasteaed ja Tali Põhikool ühtselt tegutsevaks asutuseks, kus põhikooli osas õpe toimub I ja II kooliastmes, kusjuures II kooliastmel ei pea õpe toimuma kõikide II kooliastme klasside ulatuses.

Tihemetsa Põhikooli tegevus on otstarbekas lõpetada 2012 aasta suvel (2011/2012 õppeaasta lõppemise järel).

Hariduse arendustegevuse arengueelistused:

- kõrge õppetöö tulemuslikkuse ja õppetöö taseme saavutamine regulaarselt koolitatud innovaatilise suhtumisega personali abil;

- turvalise ja lapsesõbraliku õpikeskkonna tagamine;
- haridusasutuste tarindite kaasajastamine;
- huvihariduse teenuste arendamine, uute teenuste juurutamine;
- haridusasutuste tugistruktuuride tihe lõimimine valdkonna struktuuridega, avaliku teenuse kvaliteeti tõstmise vältides seejuures teenuste dubleerimisi;
- konstruktiivne koostöö lapsevanemate, hoolekogu, õpetajate ja kohaliku omavalitsuse vahel.

3.8.2. Kutseharidus

Kohaliku omavalitsuse ja Tihemetsa monofunktsionaalse aleviku jaoks omab Tihemetsas asuv riigi kutseõppeasutus - Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Voltveti Koolituskeskus tähtsat rolli. Kutsehariduse omandamine Tihemetsas on regionaalsest aspektist lähtuvalt oluline, pakkudes tööd elanikele ja hoides kasutuses väärtuslikke ajaloolisi hooneid ning kunagist mõisaparki. Vahetu seos ja lähedus looduse ning metsaga ning hea koostöö kohaliku metskonnaga annavad head eeldused Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Voltveti Koolituskeskuses metsanduseriala kutseõppeks.

Voltveti Koolituskeskuse säilimine ja edasine arendamine on kohalike Tihemetsa elanike ja kohaliku omavalitsuse jaoks tähtis.

3.8.3. Huviharidus

Saarde vallas pakub huviharidust Kilingi-Nõmme Muusikakool, mis on Saarde valla munitsipaalhuvikool. Muusikakoolis saavad õpilased omandada muusikaalase kutse-eelhariduse või huviõppes pillimängu, noodiõpet ja muid muusikalisi teadmisi. Muusikakool on võtnud suunaks edendada muusikalist huviharidust, mis võimaldab lähtuda laste individuaalsetest omadustest ja võimekusest. Erinevad tasemeõpped annavad võimaluse kõigile soovijatele omandada pilliõpet ja seda ka professionaalsel tasemel.

Muusikakoolis õppivad lapsed osalevad valla üldises kultuurielus, kontsertidel ja teistel üritustel. Esinetakse nii Eesti piires kui ka väljaspool Eestit toimuvatel festivalidel ja konkurssidel.

Huvihariduse arengu suunad:

- huvihariduse teenuste arendamine, uute teenuste juurutamine;
- arendada erinevaid õppesuundi, et võimaldada maksimaalselt laiale hulgale lastele pilliõpet muusikakoolis;
- osaleda erinevatel kohalikel ja rahvusvahelistel üritustel, et õpilased saaksid oma pillimängu oskustega anda omapoolse panuse kultuurielu edendamisel;
- edendada koostöövõimalusi õpilaste esinemisteks väljaspool Saarde valda ja Eestit;
- leida võimalusi ja vahendeid uute instrumentide õppimiseks muusikakoolis.

3.8.4. Kultuur

Kohalike omavalitsuste ühinemisega 16. oktoobril 2005. a. tekkinud Saarde vald on oma territooriumilt praktiliselt saavutanud ajaloolise Saarde kihelkonna territoriaalsed mõõtmed, luues head eeldused kultuurilise tegevuse arendamiseks. Kultuurilise tegevuse üks olulisemaid tegevuseesmärke on saavutada piirkonna elanike ühtekuuluvustunne ning tugev side oma maa ja rahvaga.

Saarde vallas on kaks rahvamaja funktsiooni täitvat asutust: Kilingi-Nõmme Klubi ja Tali Seltsimaja. Asutused on avatud kohalikele elanikele isetegevuslikuks harrastustegevusteks ja kultuuriüritusteks. Oluline osakaal on asutuste tegevuses meelelahutuslik funktsioon, ent senisest suuremat tähelepanu ja osakaalu peab leidma klubiline tegevus kohaliku rahvakultuuri ja pärandkultuuri talletamine ja eksponeerimine kaasaegseid vahendeid kasutades. Kohaliku kultuuripärandi loomine.

Raamatukogud on kahe valdkonna, hariduse ja kultuuri kokkupuutekoht. Kaasaegne raamatukogu omab lisaväärtust info- ja teadmistekeskusena. Saarde vallas on 01.01.2006.a. seisuga kolm raamatukogu: Allikukivi raamatukogu, Tali raamatukogu ja Kilingi-Nõmme raamatukogu. Lisaks loetletud kohaliku omavalitsuse allasutuste raamatukogudele on

raamatukogud koolides: Kilingi-Nõmme Gümnaasiumis, Pärnumaa Kutsehariduskeskuse Voltveti Koolituskeskuses ja Tali Põhikoolis. Raamatukogude tehnilise ja materiaalse baasi täiendamisel ja arendamisel tuleb järgida raamatukogude ühtse üleriigilise infosüsteemiga ühilduvust. Olla avatud uuendustele ja koostööaldis kultuuri ning haridusvaldkonna tegevustele.

Kultuuri edendamise arengueelistused:

- mitmekülgsete võimaluste loomine harrastustegevuseks;
- rahva- ja kooliraamatukogude tihedam koostöö peab tagama ressursisäästliku arengu ning valmisoleku e-raamatute lugerite kasutuselevõtu;
- koostöö ja kultuurivahetus (kool, raamatukogu, teatrid, isikud, rahvusvaheline koostöö);
- traditsioone ja pärimuskultuuri toetav tegevus;
- avatus uutele kultuuriilmingutele;
- külakeskusi ja omaalgatust toetav tegevus;
- muuseumi loomine (kihelkonna ajaloo kogumine ja eksponeerimine).

3.9. Kodanikualgatus

Väga olulist tähtsust omab kohaliku omavalitsuse jaoks kohalike inimeste omaalgatus ja aktiivsus. Küla elab siis, kui seal elavad aktiivsed ja hakkajad kodanikud. Saarde vallas on kodanikealgatusel ja külaelu aktiveerimiseks vallavalitsuse toetusel loodud külakeskused Kanaküla, Kärsu, Tõlla, Sigaste ja Jäärja külas. Heal omaalgatuslikul baasil tegutseb Väljaküla külaselts, kelle kooskõimise keskuseks on Allikukivi raamatukogu. Lisaks külakeskustele on päevakeskused Tihemetsa alevikus ja Kilingi-Nõmme linnas. Elanike aktiivne suhtlemine, ühised ettevõtmised, heakorrapäevad ja muud ühisüritused annavad kohalikule elanikule suuremad võimalused ennast teostada, suurendades seeläbi eneseteadlikkust ja avardades silmaringi. Külakeskuste loomist tuleb omavalitsusel toetada juhul, kui on külas olemas oma initsiatiiv, tahe ja selge visioon külakeskuse funktsioonist ja külakeskuse tegevusest. Kohalik omavalitsus tegutseb kohalike elanike ühiste huvide

nimel, seega aktsepteerib, tunnustab ja toetab igat konkreetset küla ühishuvi väljendavat põhjendatud soovi ning vajadust.

Külades erinevate kultuuriürituste korraldamisega, mis on suunatud laiemale avalikkusele ja külastajateringile, toetatakse otseselt ka turismi ja ettevõtluse arengut konkreetsetes piirkonnas. Aktiivne küla, kus tegutsevad aktiivsed kodanikud, on atraktiivne turismiarengu seisukohast, majanduse seisukohast ja toetab küla üldist tervikut arengut.

Päevakeskuste roll on mitmekesine ja puudutab oluliselt sotsiaalhoolekande tausta. Päevakeskuste peamine eesmärk on võimaldada võrdselt nii noortel kui täiskasvanutel ja eakatel elanikel päevakeskuse teenuseid tarbida, samuti võimaldada külastajatel kasutada avalikuks kasutusotstarbeks mõeldud inventari ja seadmeid. Peamine päevakeskuste tegevus baseerub kodanike omaalgatusel.

3.10. Noorsootöö

Noorsootöö on tingimuste loomine noore isiksuse mitmekülgseks arenguks, mis võimaldab noortel vaba tahte alusel perekonna-, tasemeharidus- ja tööväliselt tegutseda. Noorsootööd tehakse noorte jaoks ja koos noortega, kaasates neid noorsootöö otsustuse tegemistesse. Noorsootöös lähtutakse noorte vajadustest, huvidest ja soovidest. Noorsootöö põhineb noorte osalusel ja nende vabal tahtel ning noorte omaalgatusel. Noorsootöö nii vallasine, regionaalne, riigisisene kui ka rahvusvaheline lõimimine. Noorsootöös lähtutakse eetilistest kaalutlustest ning võrdse kohtlemise printsiibist. Kuna Saarde valla vanuseline struktuur on tendentsiga vananemisele ning rändesaldo on enam negatiivne just noorte osas, on noorsootöö toetamine ja arendamine üks prioriteetsemaid Saarde valla arengu suundi.

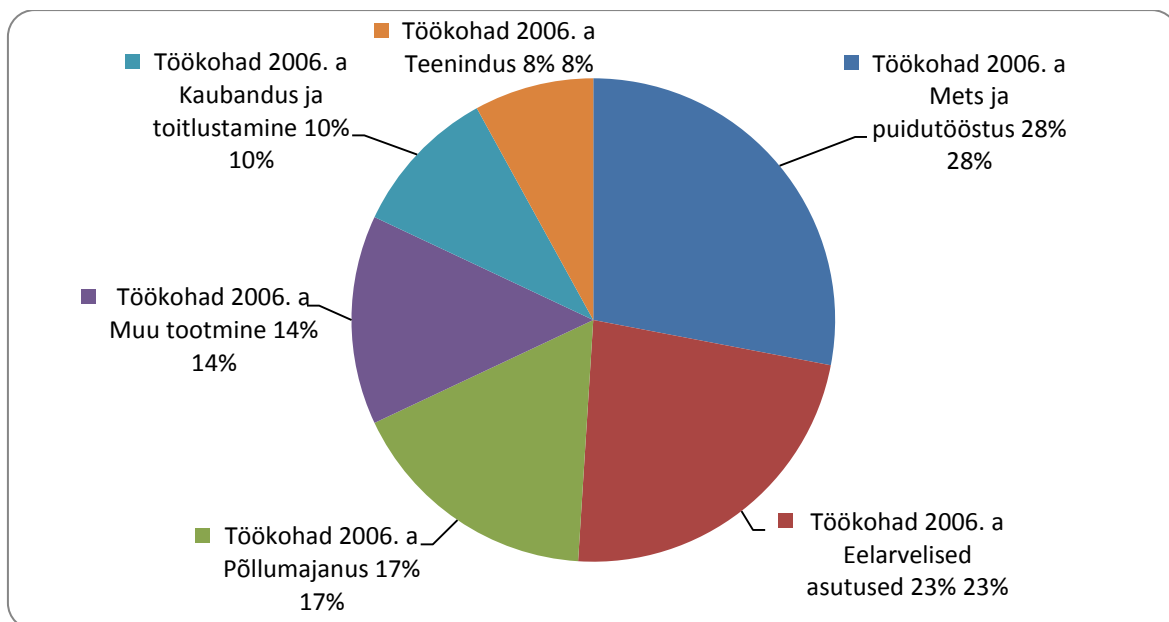
Saarde vallas tegutseb 2011 aasta seisuga neli noorsoo organisatsiooni: Eesti 4H, Skaudid, Kaitseliidu noored ja Reformierakonna noored. Lisaks tegutsevad kohalikud noortele suunatud ühingud: MTÜ Saarde Kings, MTÜ Võimlemisklubi „Githa“, MTÜ Spordiklubi Saarde, MTÜ Saarde Spordiliit.

Saarde vallas tegutseb avatud noorsootöö meetodil Kilingi-Nõmme Päevakeskus, mis on avatud igale noorele seadmata eeltingimusi tema tõekspidamistele, võimetele, oskustele, teadmistele ja rahalistele võimalustele. Päevakeskuse noorsootöö eesmärgiks on:

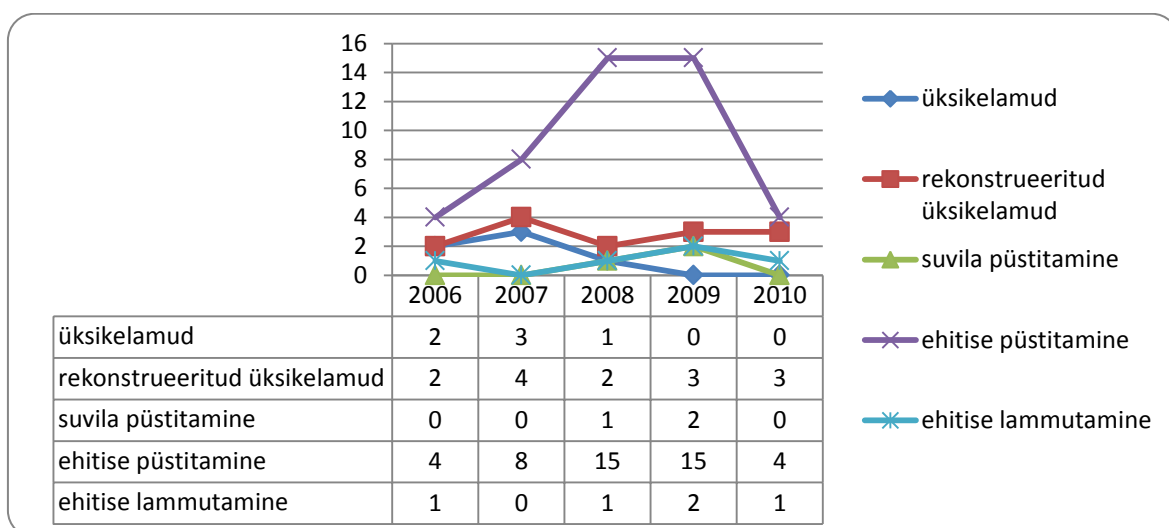
- kaasata noori aktiivsesse tegevusse, uute tegevuste algatamisse ning algatatud tegevuste arendamisse;
 - võimaldada noorele suhtlemist ja arendavat tegevust talle sobival kodu- ja koolivälisel ajal, seades esikohale noore omaalgatuse arendamise;
 - luua tingimused mitteformaalseks õppimiseks eelkõige kogemuste omandamiseks läbi tegevuse ja suhtlemise.
-
- noorte huvitegevuse mitmekesistamine kaasates selleks erinevaid kodanikualgatuse vorme, vältida selle juures vallasisest tegevuste ja teenuste dubleerimist;
 - välissuhete arendamine;
- lähivaldade piirkonna (Kõpu, Halliste, Mõisaküla, Häädemeeste, Surju) noorte ja noorsootöö tõmbekeskuse loomine.

3.11. Majandus

Saarde vald on hõreda asustusega 707 km² piirkond, mille keskus on väikelinn Kilingi-Nõmme. 01. jaanuar 2011 seisuga on elanikke Saarde vallas ühe ruutkilomeetri kohta 6,4. Haritav maa moodustab 16% valla territooriumist, 70% on metsamaa.

Joonis 6: Saarde valla töökohtade jaotus 2006 a seisuga.

Joonis 7: Saarde vallas kinnisvara arenduslikud näitajad Ehitusregistri aluse esitatud taotluste aru lõikesl.

3.11.1. Ettevõtlus

Omavalitsuse kaks kõige suuremat ja olulisemat sissetulekuallikat on füüsilise isiku tulumaks ja maamaks. Kui maamaks on suhteliselt stabiilne ja fikseeritud sissetulekuallikas, siis füüsilise isiku tulumaks sõltub otseselt ettevõtlusest ja erasektorist. Kohaliku omavalitsuse selge huvi on, et lähipiirkonnas ja vallas oleksid ja töötaksid jätkusuutlikud ettevõtted.

Ettevõtluse toetamise eelistused:

- ettevõtlust soosiv arengu- ja planeeringudokumentide koostamine;
- koostöö ettevõtjate ja avaliku sektori vahel;
- ühisprojektide koostamine, osalemine;
- informatsiooni vahendamine;
- nõustamine.

3.11.2. Turismimajandus

Turismimajandus on mitmesse majandussektorisse kuuluvate komponentide kombinatsioon (majutus, toitlustus, transport jt). Iidse Laanemaa (Saarde valla piirkonna) puhke- ja turismimajanduse tulemuslike ressursirakenduste ning koostöövõrgustiku kujunemise oluliseks eelduseks on rannikualade (Pärnu, Tahkuranna, Häädemeeste) koostöö piirkonna sisealadega (Surju, Saarde, Kilingi-Nõmme, Tali) ning piiriületava koostöö edendamine Põhja-Läti regioonidega. (*Pärnumaa puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2005 – 2008*).

Oluline piirkonna ressurss on piirkonnas paiknevad järved. Hulk veekogusid ja järvi on metsistunud ning vajavad hoolt ja taastamist. Järvede ning veekogude taastamine ja puhastamine loob head eeldused turismi arendamiseks. Saarde vald on hajaasustatud üksikute asulate ja küladega, mille lähimaks tõmbekeskuseks on Kilingi-Nõmme, vallasisene linn. Euroopalikust seisukohast on siinne piirkond metsik. Piirkonnale iseloomulikud metsad, sood, järved ja rabad omavad turismi arendamise seisukohast olulist tähtsust. Samuti on väga olulised piirkonnas paiknevad looduskaitsealad: Sookuninga ja

Nigula Looduskaitseala. Turismimajanduse arendamisel looduskaitsealade vahetus läheduses tuleb arvestada seal kehtivate piirangutega, mis tulenevad looduskaitseala kaitsekorralduskavast. Head arengueeldused on piirkonnas jahiturismil piirkonna soodsast looduskeskkonnast ja siin pesitsevate ulukite arvukusest tulenevalt.

Arenduseelistused:

- vaatamisväärsuste eksponeerimine;
- aastaringselt toimiv, piirkonna konkurentsivõimet tugevdav ja piirkonna mainet parandav tegevus;
- regionaalne koostöö;
- heakorra korraldamine;
- parkide ja üksikobjektide eksponeerimine;
- „Saarde VELO“ piirkonda läbiva kergliiklusteede väljaehitamine ja tähistamine;
- „Humalaste Terviserada“ väljaehitamine Kilingi-Nõmmes;
- veekogude taastamine ja puhastamine;
- üldkasutatavate rajatiste loomine ning korrastamine.

4. Arengukava täitmise monitooring

Oluline on vältida arengukava ja tegevuskavade kujunemist formaalseks dokumendiks. Selleks tuleb teostada asutuste sisekontrolli ning volikogu ja vallavalitsuse konstruktiivset koostööd. Arengukava ja tegevuskava täitmise aruanne esitatakse enne 1. oktoobrit toimunud viimasel volikogu istungil volikogule tutvumiseks.

Arengukava täitmise ja aruandluse eesmärgid:

- tagada arendustegevuse järjepidevus ning komplekssus;
- tõsta valla valitsemisorganite vastutust valla arengu osas;
- kasutada ressursse tõhusalt ja säästlikult;
- kaasata laiem ring vallakodanikke valla juhtimisse ning aktiveerida osalusdemokraatiat.